

РЕЦЕНЗИЯ

За научната дейност на гл.ас. д-р Валентина Милчова Миткова
във връзка с конкурс за доцент по ПН 3.5 Обществени комуникации и
информационни науки (Книгознание, библиотекознание, библиография –
История на книгата), обявен от СУ “Св. Климент Охридски”
в ДВ бр. 92 от 18.11.2022 г.

От проф. д-р Даниела Колева, СУ “Св. Климент Охридски”,
член на научното жури

Обща характеристика на научната продукция, представена за конкурса

Д-р Валентина Миткова кандидатства за позицията “доцент” с монография (хабилитационен труд) със заглавие “Пол, периодичен печат и модернизация в България (от края на XIX век до 40-те години на XX век)”, издадена от УИ “Св. Климент Охридски” (2022). Освен монографията кандидатката е представила три студии и девет статии на български и английски език, като една от студиите и шест статии са публикувани в авторитетни международни списания по история на жените, индексирани в световните бази данни с научна информация Scopus и Web of Science .

Представената за конкурса научна продукция е в пълно съответствие със спецификата на професионалното направление 3.5 и с конкретната тема на конкурса – История на книгата. Всички изисквани документи са налице, коректно и изчерпателно попълнени. Те доказват, че д-р Миткова е изпълнила националните минимални изисквания за заемане на длъжността “доцент”.

Преподавателска дейност

Д-р Валентина Миткова има петгодишен стаж като главен асистент в специалност “Библиотечно-информационни науки”, Философски факултет на Софийския университет. Преподавателската ѝ дейност включва упражнения по задължителни дисциплини като “История на книгата”, “Ръкописните традиции в историята на книгите и четенето”, “Печатна книга и четене (15-20 в.)”, които са базисни в научната област и в по-конкретното тематично поле на

конкурса. Наред с това кандидатката предлага иновативни лекционни курсове в магистърската степен, базирани на нейната научноизследователска работа: “Полови йерархии в полето на интелектуалните дейности: жените и литературния канон” и “Пол и популярна култура в сравнителна перспектива: Източна Европа и Западът”. И двата курса се предлагат и на английски език. Първият от тях е утвърден като задължителен за Европейската магистърска програма “Матилда: История на жените и половете” – признание за качеството на курса, вече натрупания опит и потенциала на преподавателката.

Освен собствено преподавателската дейност на д-р Миткова държа да отбележа и нейните активности в осигуряването на обучителни ресурси, а именно участието ѝ в проекта за дигитална библиотека “Библиотечно-информационни науки”, както и превода на по-голямата част от текстовете в том 2 на антологията по история на книгата, издадена от УИ “Св. Климент Охридски” (2021).

Научноизследователска дейност

Изследователската дейност на кандидатката е съсредоточена основно в две тематични области, които тя успява да съчетае по плодотворен и оригинален начин: история на книгата и история на жените. Взаимното обогатяване на двете тематични полета е налице още в докторската дисертация на Валентина Миткова на тема “Авторство и канон в българската книжнина (1878-1944): Жените авторки” (2014 г.). През последните години д-р Миткова разработва малко изследвани аспекти на българската модернизация от края на XIX и първата половина на XX век, а именно женския периодичен печат като форма на модерна публичност (което е тема на хабилитационния труд и повечето статии) в контекста на по-широката тема за женското авторство. Благодарение на своя феминистки информиран подход д-р Миткова успява убедително да разкрие и анализира интелектуалната йерархия на половете, нейните предпоставки и механизми.

Преди да се съсредоточа върху по-обстойно разглеждане на тези главни приноси на кандидатката, бих желала да отбележа и участието ѝ в няколко научноизследователски проекта върху съвременните културни институции

(библиотеки, музеи, архиви) в регионален и национален мащаб с аналитична и практическо-приложна стойност.

Оценка на приносите в хабилитационния труд

Тематично хабилитационният труд на д-р Миткова се вписва в проблемните области на история на жените и история на книгоиздаването (периодичния печат), разположени в по-широкия контекст на социалната история на модернизацията в България. Миткова позиционира своето изследване в интердисциплинарната област, очертана от историята на жените и историята на книгата и печата, като по този начин “отваря” двете полета едно към друго и запълва празнотите в тях. Намирам за особено успешен начина, по който авторката конструира своя изследователски предмет: тя избира да приложи изследователска оптика, заимствана от феминистките изследвания, за да открие един малко разработван аспект на националните цивилизационни усилия, а именно еманципаторската и модернизираща роля на женската периодика като “алтернативна публичност”, “контрапубличност”, която едновременно с това е “инструмент за цивилизационно наваксване” (с. 11). Така Миткова успява да преосмисли по-традиционната проблематика на историята на жените чрез нови ракурси, улавящи социалното и културното обуславяне на ключови категории като “пол”, “жена” и др.

Първата глава от книгата задава концептуалните рамки на изследването. Авторката разглежда концепцията за половото настояничество в андроцентричната литературна традиция, т.е. разбирането за жените като маргинални, второстепенни, като музи или помощници на мъжете-гении и произтичащата оттук джендърна цензура (с. 25). На тази традиция тя противопоставя феминистката литературна критика, предимно англоезичната школа, но също така нейното развитие и адаптиране в българския контекст от авторки като М. Кирова, М. Николчина, Б. Курташева и др. Тази концептуализация позволява на Миткова успешно да анализира женското писане в България с присъщото му напрежение между цивилизационното усилие и неговата маргиналност/подчиненост поради пола на авторките. Тя стига до убедителното заключение, че въпреки

модернизаторския патос на времето, канонът “препотвърждава патриархалната концепция за силата и властта на авторитета, трасира литературната история като построена върху жанрови и полови йерархии” (с. 47). В тази връзка държа да отбележа много добрата теоретична информираност на авторката, както и нейното умение да подбере именно онези перспективи, които са приложими към конкретиката на проведеното изследване. Тя подхожда към хетерогенната феминистка публичност от края на XIX и началото на XX век с концептуалния инструментариум на Карън Офън, като обособява два типа женски периодичен печат: “индивидуалистки” и “релационнофеминистки”. Първият конструира модерната женска идентичност чрез активно участие в обществения и политическия живот и по този начин експлицитно заявява своята еманципаторска програма. Вторият, т.нар. “домакински” издания, странят от политизация и се стремят да модернизират женския свят в неговите традиционни измерения (дома, семейството, всекидневието). Тезата на авторката е, че независимо от типа и съответната редакторска политика, женският периодичен печат работи за превръщане на жените в активни участнички в изграждането на модерния облик на страната, трансформиране на обществените нагласи към “женския въпрос” и еманципиране на жените. Положени в контекста на българската модернизация, и двата типа издания са интерпретирани като “инструменти за формулирането на алтернативни интерпретации на женската идентичност, за конструирането на собствено женски разкази в плана на доминиращата андроцентрична публичност и – най-общо – за разширяването на общественото дискурсивно поле по посока на една маргинализирана в исторически план социална група, каквато са жените” (с. 66).

Втората глава стеснява фокуса върху женския печат в контекста на българската модернизация. Изложението започва от “литературния феминизъм” на възрожденски автори като П. Славейков и Л. Каравелов, които – макар с традиционалистки аргументи – обосновават необходимостта от образование на жените “като ключов елемент от националния модернизационен проект” (с. 69). Наред с това, Миткова подчертава агентността на пишещите жени през Възраждането като инструмент за разширяване на половите роли. Социалният им активизъм се проявява в

сферата на девическо образование, филантропични и морално-реформаторски дружества; спомоществователства, библиотеки, сказки и т.н. По-нататък тази глава проследява половите асиметрии в националната държава в областта на образованието, професионалната реализация и политическото гражданство на жените. Разгледано е зараждането на модерния феминизъм като реакция на изключването на жените от участие в публичния живот и пълноценно гражданство; формирането на Българския женски съюз и неговите разцепления; неотрадиционалистките дискурси и противоречивите процеси на еманципация и реактуализация на патриархални ценности през междувоенния период.

Като преход към следващата глава, тази втора глава завършва с картографиране на медийния пейзаж в България от края на XIX и началото на XX в. по отношение на политическата ориентация, каузите, комуникативните стратегии и т.н. Общата констатация е, че до голяма степен просветителският и възпитателният патос на Възраждането е запазен. Наред с това, като нова тенденция, се появяват комерсиални информационни издания, подобни на европейските, които съчетават сериозни и развлекателни теми.

Последната трета глава, която е най-голяма по обем, прилага възприетата типология на женските издания към реален емпиричен материал, като разглежда по няколко издания от всеки тип от гледна точка на техните стратегии за еманципиране и модернизиране на българските жени. Миткова убедително разпластява алтернативната публичност, създавана от тези издания, в която жените са авторки и читателки, политически субекти и всекидневни актьори в изграждането на модерния европейски облик на страната. Тук авторката впечатлява с внимателното и проницателно вглеждане в отделни издания и техните издателски екипи. Тя прави обосновани връзки между професионалния и социалния профил на издател(к)ите и насочеността на техните издания, основните теми, каузите, задачите, посланията към въобразената им читателска аудитория. В първата част са разгледани няколко експлицитно феминистки издания (първия тип по К. Офън), които привиждат жените като социални и политически субекти в сферата на публичното. Техните каузи са политическото представителство на жените и професионалната им реализация, сред темите им са девическото

образование, изборителните права, международното женско движение, опазването на мира и т.н. Тук са видни разделителните линии между различни феминизми, информирани от собствено феминистки или социалдемократически позиции. Както отбелязва авторката обаче, класовите искания и чувствителността към икономическите несправедливости съжителстват с надкласова (общофеминистка) непримиримост към дискриминацията по полов признак.

Втората част на тази глава се фокусира върху “домакинските” (релационнофеминистки) издания, които култивират нов “женски хабитус” (с. 156) в сферата на частното. Като отбелязва техните колебания между есенциализиращи и еманципаторски нагласи, Миткова рафинира своя анализ, за да докаже ролята им за личностната еманципация на българките, за превръщането им в активни участнички в изграждането на модерния облик на страната и за осезателно трансформиране на обществените нагласи по т.нар. женски въпрос. Оценявам тези изводи като съществен принос към очертаното поле на пресичане между историята на книгата/четенето и историята на жените. Авторката убедително демонстрира как появата на нови авторитети (различни от семейството), култивирането на определени личностни качества, разширяването на познанията по здравни, битови, педагогически и други теми реално съдейства за осъзнаването на читателките като модерни жени, а оттук – и за тяхната еманципация. Особено ценно в тази връзка е нейното проникателно наблюдение за промените в тематиката на някои издания, като напр. сп. “Българка”, под влияние на активизирането на женското движение. Разработването на тезата на В. Изер за имплицитната читателка дава основание на разсъждения за читателската аудитория, конструирана от изданията (особено ценно в условията на липсващи проучвания за рецепцията), както и по-общо за четенето като модерна културна практика, която има своите полово-определени специфики. Това е една тема, която несъмнено заслужава внимание и по-нататъшна разработка.

Монографията постига и още една цел, която не е централна, но е приносна с това, че открива ценни компаративни перспективи: проследяването на културните влияния между българския и съседните му

национални контексти, експлицирането на преплетените истории, паралелните процеси на модернизация и културен обмен.

В заключение, хабилитационният труд е много добре структуриран, написан е на добър академичен стил и език, с удържане на избраната перспектива, последователно развита аргументация и убедително използване на емпиричния материал. Наред с останалите публикации, предложени за конкурса, той развива едно ново за българската хуманитаристика и перспективно изследователско направление.

Критични бележки и предложения за бъдещи изследвания

Предвид достойнствата на монографията е разочаровашо, че липсва заключение, което да обобщи основните тези и приносните моменти на този ценен труд, да оцени прилагането на избраната концептуална рамка върху конкретния емпиричен материал и да съотнесе резултатите от настоящото изследване с тези от подобни проекти, цитирани в текста. Вместо това авторката излиза извън очертаните хронологически граници, като разширява изследването си с издания от периода на комунистическия режим – една различна и в случая излишна задача.

Подходът на авторката да представи женските издания не само с техните основни теми, но и през личността на главните им редакторки/издателки е добре избран и убедителен. Той обаче не е откроен и защитен в методологията на изследването от гледна точка напр. на ролята на личностите и съответно значението на биографичните методи в изследването на историята на жените. Посочвам тази липса по-скоро като възможност за бъдеща работа, отколкото като дефицит на хабилитационния труд.

Заключение

Преподавателската и изследователската дейност на д-р Миткова, както и приносите в нейната научна продукция, особено в хабилитационния труд, ми дават солидно основание да подкрепя нейната кандидатура за доцент по ПН 3.5. Обществени комуникации и информационни науки (Книгознание, библиотекознание, библиография – История на книгата).

Декларирам, че нямам общи публикации с кандидатката, не съм в конфликт на интереси и не съм установила плагиатство.

София, 20.03.2023 г.

проф. д-р Даниела Колева